

Костянтин ШВАБІЙ

доктор економічних наук, професор, ДВНЗ МФУ “Державний податковий університет”,
Ірпінь, Україна, schwab2004@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-4837-391X

Віталій ПИЛИПІВ

доктор економічних наук, професор, Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна, vpylypiv@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5887-3897

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Вступ. У Національній стратегії доходів України до 2030 р. зазначено, що через існуючі суперечності спрощена система оподаткування потребує змін з метою підтримки розвитку мікро та малого бізнесу, усунення можливостей викривлення конкурентного середовища за рахунок зловживання несумлінними платниками її перевагами. З огляду на це, тема дослідження має вагоме практичне значення для подальшого формування податкової політики держави.

Мета – комплексно оцінити тенденції розвитку спрощеної системи оподаткування в Україні, проаналізувати її вплив на економіку, державний бюджет, підприємництво та суспільство.

Результати. Досліджено тенденції розвитку спрощеної системи оподаткування в Україні на основі аналізу змін податкового законодавства, динаміки кількості суб'єктів господарювання, їх розподілу за галузями економіки та впливу на економіку, державний бюджет і розвиток підприємництва. Показано, що початкові цілі створення системи досягнуто, проте існування спрощеної системи оподаткування не сприяло помітній, статистично значущій, зміні структури вітчизняної економіки та додатковій динаміці її зростання. На основі аналізу кейсу Дія.Сімі доведено, що запровадження додаткового пільгового режиму оподаткування не зумовило зростання експорту комп'ютерних послуг, суттєвого приросту капітальних інвестицій чи податкових надходжень до Державного бюджету України. Акцентовано увагу на існуючих ризиках застосування спрощеної системи та необхідності її приведення до вимог сучасності.

Висновки. Спрощена система оподаткування потребує удосконалення відповідно до реалій життя та соціально-економічної ситуації в Україні. Від спроможності держави сформувати податкову політику, що відповідає викликам часу і забезпечить належне фінансування безпекових потреб країни, залежать перспективи її існування.

Ключові слова: спрощена система оподаткування, єдиний податок, податкові надходження, податкова політика держави, фізичні особи-підприємці, платники податків.

Табл.: 3; рис.: 6; бібл.: 24.

Kostiantyn SHVABII

Dr. Sc. (Economics), Prof., State Tax University of the MFU, Irpin, Ukraine,
schwab2004@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-4837-391X

Vitaliy PYLYPIV

Dr. Sc. (Economics), Prof., Vadym Hetman' Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine,
vpylypiv@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5887-3897

DEVELOPMENT TRENDS OF THE PREFERENTIAL TAX SYSTEM IN UKRAINE

Introduction. The National Revenue Strategy of Ukraine until 2030 states that due to existing contradictions, the preferential taxation system requires changes in order to support the development of micro and small businesses, eliminate the possibility of distorting the competitive environment due to the abuse of its advantages by unscrupulous payers. In view of this, the topic of the study has significant practical significance for the further formation of the state's tax policy.

The purpose of the article is to comprehensively assess the trends in the development of the preferential taxation system in Ukraine, to analyze its impact on the economy, the state budget, entrepreneurship and society.

Results. The trends in the development of the preferential tax system in Ukraine are studied based on the analysis of regulatory changes in tax legislation, the analysis of the dynamics of the number of business entities, their distribution by sectors of the economy and the impact on the economy, the state budget and the development of entrepreneurship.

It is shown that the initial goals of creating the system have been achieved, but at the same time it is noted that the existence of the preferential tax system has not led to a noticeable, statistically significant change in the structure of the domestic economy and additional dynamics of its growth. Based on the analysis of the case of Diya.City, it is shown that the introduction of an additional preferential tax regime has not led to an increase in the export of computer services, a significant increase in capital investments or tax revenues to the state budget of Ukraine. The existing risks of using the preferential system and the need to bring it up to date are noted.

Conclusions. The preferential taxation system needs to be brought into line with the realities of our lives and the socio-economic situation in Ukraine. The prospects for its existence depend on the state's ability to form a tax policy that meets the challenges of the time and will ensure adequate financing of the country's security needs.

Keywords: preferential tax system, single tax, tax revenues, state tax policy, individual entrepreneurs, taxpayers.

JEL Classification: H30.

Постановка проблеми. У Національній стратегії доходів України до 2030 р. та у Звіті про виконання Національної стратегії доходів у 2024 р. зазначено, що через існуючі суперечності спрощена система оподаткування потребує змін з метою під-

тримки розвитку мікро та малого бізнесу, усунення можливостей викривлення конкурентного середовища за рахунок зловживання несумлінними платниками її перевагами [1, 2]. За тривалий час існування спрощена система оподаткування зазнава-

ла численних змін, проте її базова концепція залишається у первозданному вигляді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на великий масив наукової літератури, присвячений проблематиці оподаткування, в Україні відсутні комплексні дослідження щодо оцінки ефективності та тенденцій розвитку спрощеної системи оподаткування. Автори здебільшого приділяють увагу впливу податкових чинників на розвиток підприємництва, малого та середнього бізнесу [3; 4; 5]. Дослідження тенденцій розвитку спрощеної системи оподаткування часто побічно розглядається у контексті проблематики місцевих бюджетів, фіскальної децентралізації тощо [6].

Однією з причин, чому науковці приділяють недостатньо уваги аналізу спрощеної системи оподаткування, є те, що єдиний податок належить до місцевих, а його фіскальна значущість є низькою (надходження від сплати єдиного податку за результатами 2024 р. становили 0,9% ВВП), а також заідеологізованість цієї проблематики. Вона містить багато міфів, хибних наративів та суб'єктивних упереджень. Тому ставлення суспільства до спрощеної системи оподаткування, сформоване за довгі роки суспільного дискурсу її апологетами, є сакралізованим. З огляду на це, дослідження тенденцій розвитку спрощеної системи оподаткування в Україні, на нашу думку, має вагоме теоретичне, практичне та політичне значення.

Метою статті є комплексна оцінка тенденцій розвитку спрощеної системи оподаткування в Україні, аналіз її впливу на економіку, державний бюджет, підприємництво та суспільство.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спрощена система оподаткування (далі ССО) запроваджена 1 січня 1999 р. згідно із Законом України “Про систему оподаткування” та мала на меті спростити по-

даткові процедури для малих і середніх підприємств, зменшити адміністративний тиск на бізнес та стимулювати розвиток підприємництва і самозайнятості. Передбачалася можливість для підприємств, які відповідають певним критеріям, сплачувати податки за спрощеною процедурою, зменшуючи навантаження бюрократичних процедур за рахунок скорочення обсягу первинної та звітної документації. Однією з основних переваг такого підходу була сплата єдиного податку, замість кількох різних податків (податок на прибуток, ПДВ, податок на доходи фізичних осіб). Наразі єдиний податок є місцевим податком, надходження від його сплати зараховують до бюджетів територіальних громад у повному обсязі за місцем реєстрації платника податку.

Протягом 25-річного періоду існування система зазнавала певних трансформацій. У 2003 р. було запроваджено п'ять груп ССО, з різними лімітами доходу, ставками податків та умовами для фізичних і юридичних осіб. У 2006 р. зроблено важливі зміни в правилах визначення розміру доходу для переходу на спрощену систему. Зокрема, значно знижено ліміт доходу для підприємств, що давало їм можливість скористатися спрощеною системою. Окремо було введено обмеження для юридичних осіб, які могли скористатися ССО, з визначенням максимального розміру доходу.

У 2010 р. запроваджено третю групу для ССО для юридичних осіб. Була створена можливість для юридичних осіб обирати спрощену систему оподаткування з фіксованими ставками для певних груп підприємств. У цей період також відбулися зміни щодо ліцензування деяких видів діяльності (наприклад, для продажу алкоголю та тютюну), що впливало на можливість використання спрощеної системи для окремих підприємств. У 2012 р. значно підвищено ліміти для переходу на ССО, що дало змогу

більшій кількості підприємців використовувати її. Водночас для фізичних осіб-підприємців 1 та 2 групи були встановлені обмеження на кількість найманих працівників (до 10 осіб). У цей період запроваджена також обов'язковість сплати єдиного соціального внеску.

У 2017 р. введені нові обмеження для ФОП, що призвело до значних труднощів для малого бізнесу. Зокрема, було зменшено можливості для використання другої групи для фізичних осіб.

Невдовзі після повномасштабного вторгнення у 2022 р. влада вжила комплекс заходів, спрямованих на спрощення умов ведення господарської діяльності та адаптації економіки до війни, значна частина яких стосувалася зниження податкового навантаження.

З метою підтримки громадян та бізнесу Верховна Рада ухвалила Закон України "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" (№ 2120-IX від 15.03.2022 р.), який, серед іншого, створив умови для переходу великої кількості суб'єктів господарювання на спрощену систему оподаткування (що, зокрема, передбачає звільнення від обов'язку сплати податку на прибуток підприємств) [7].

Законом № 2120-IX визначено, що платниками єдиного податку третьої групи можуть бути фізичні особи-підприємці та юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, у яких протягом календарного року обсяг доходу не перевищує 10 мільярдів гривень. Проте вже у квітні 2022 р. цей (практично недосяжний) ліміт було скасовано [8]. Отже, можливість для переходу на спрощену систему оподаткування отримали навіть представники великого бізнесу.

Виняток було зроблено лише для окремих категорій підприємств. Перейти на

спрощену систему оподаткування не мали права суб'єкти господарювання, які займаються виробництвом, експортом, імпортом та продажем підакцизних товарів (крім роздрібної торгівлі), організацією грального бізнесу та лотерей, видобутком та реалізацією корисних копалин, фінансові установи, а також нерезиденти.

Ставка єдиного податку для платників третьої групи, які використовували особливості оподаткування відповідно до Закону № 2120-IX, була встановлена у розмірі 2% від доходу. Для переходу на зазначену систему оподаткування суб'єкт господарювання мав лише подати відповідну заяву до ДПС.

Платники єдиного податку третьої групи, які обрали "особливий" режим зі ставкою 2%, були звільнені від обов'язку нарахування та сплати ПДВ за операціями з постачання товарів, робіт та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України, подання податкової звітності з ПДВ, а їх реєстрація платником ПДВ була призупинена. Відповідно, такі платники податків на період дії "особливого" режиму втрачали право формувати податковий кредит.

На платників єдиного податку третьої групи, які обрали "особливий" режим зі ставкою 2%, не поширювалися обмеження щодо обсягу доходу за календарний рік (1167 розмірів мінімальної заробітної плати) та кількості осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах.

"Особливий" режим мав діяти до припинення воєнного стану, однак з 01.08.2023 р. його було скасовано (на виконання зобов'язань України перед МВФ, зафіксованих у Меморандумі про економічну та фінансову політику від 08.12.2022 р.) [9].

Важливим аспектом повернення до звичайного режиму оподаткування було те, що дохід, отриманий у період застосування "особливого режиму", не зараховували до обсягу річного доходу платника єдиного

податку за 2023 р. Натомість було передбачено, що у 2023 звітному році граничний обсяг доходу платників єдиного податку, встановлений пунктом 291.4 статті 291 ПКУ, визначається пропорційно до кількості календарних місяців, протягом яких платник не перебував на “особливому” режимі.

Умови перебування на ССО станом на 2013, 2016 та 2025 рр. для різних груп платників єдиного податку подано у табл. 1.

Окремим пільговим режимом оподаткування в Україні з початку 2022 р. є спеціальний податковий режим Дія.Сіті. 14 грудня 2021 року було ухвалено Закон України № 1946-IX “Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні”, який передбачає пільговий режим оподаткування ІТ-компаній, які мають статус резидентів Дія.Сіті та їх працівників [10]. Мета його запровадження полягає у стимулюванні розвитку цифрової економіки, підтримці та залученні інвестицій до сфери нових технологій, створенні сприятливих

умов для розвитку ІТ-сектору в Україні через підсилення його конкурентоспроможності на міжнародній арені. Цей режим передбачає пільгове оподаткування, зокрема для фрілансерів, які працюють у сфері ІТ.

Резидент Дія.Сіті може обирати, як платити корпоративний податок: 9% на виведений капітал, що визначається відповідно до встановлених правил, або 18% податку на прибуток на загальних підставах. При розподілі прибутку резидентом Дія.Сіті на користь засновника-нерезидента податкові пільги, що передбачені міжнародними конвенціями про усунення подвійного оподаткування, підлягають застосуванню незалежно від обраної системи сплати корпоративного податку. Також при виплаті дивідендів від резидентів Дія.Сіті, що обрали податок на виведений капітал, застосовується нульова ставка податку для фізичних осіб, якщо дивіденди виплачуються не частіше раз у два роки. Для інвесторів-фізичних осіб передбачається право на податкову знижку у корпоративні права

Таблиця 1

Зміна ставок, граничних сум доходу спрощеної системи оподаткування*

Група			2013			Група			2016			2025		
	Суб'єкт		ставка ЄП	сума доходу на рік		Суб'єкт		ставка ЄП	сума доходу на рік		ставка ЄП	сума доходу на рік		
1	ф/о без найм. прац		1-10% мін зпл/міс	≤150 тис грн		ф/о без найм. прац		≤ 10% ПМ/міс	≤ 300 тис грн		≤ 10% ПМ/міс	≤1,336 млн грн		
2	ф/о з найм. прац		2-20% мін зпл/міс	≤1 млн грн		ф/о з найм. прац або без		≤ 20% мін зпл/міс	≤1,5 млн грн		≤ 20% мін зпл/міс	≤6,672 млн грн		
3	ф/о з найм. прац.		3% (+ ПДВ) або 5% доходу	≤ 3 млн грн		ф/о та ю/о з найм. прац. Або без		3% (+ ПДВ) або 5% доходу	≤ 5 млн грн		3% (+ ПДВ) або 5% доходу	≤9,336 млн грн		
4	ю/о з найм. прац.		3% (+ ПДВ) або 5% доходу	≤ 5 млн грн		с/г виробники		Визначено у п. 293.9 статті 293 Податкового кодексу	частка с/г продукції ≥ 75%		Визначено у п. 293.9 статті 293 Податкового кодексу	частка с/г продукції ≥ 75%		
5	ф/о з найм. прац		5% (+ ПДВ) доходу	≤20 млн грн	Скасовано									
6	ю/о з найм. прац.		7% доходу	≤20 млн грн										

* Складено на основі даних Податкового кодексу України.

резидента Дія.Сіті (пп. 10. п. 3 ст. 166 Податкового кодексу).

Поряд з цим, передбачається також пільгове оподаткування найманих працівників, що працюють за трудовими договорами (гіг-контрактами) з резидентами Дія.Сіті. Зокрема, вони сплачують податок на доходи фізичних осіб за ставкою 5%, військовий збір – за ставкою 1,5% (з 01.01.2025 р. за ставкою 5%) та єдиний соціальний внесок – 22% від мінімальної заробітної плати.

Отже, де-факто сьогодні в Україні існує дві спрощені системи оподаткування: стандартна та податковий режим Дія.Сіті. Якщо бути точними у формулюваннях, то це не спрощені, а пільгові системи оподаткування. Вони використовують значно менші ставки податків, що зумовлює нижчий рівень податкового навантаження на економічних агентів, які їх використовують, порівняно із загальною системою оподаткування.

Основною метою створення ССО, як зазначалося раніше, була сплата податків за спрощеною процедурою та зменшення бюро-

кратичних процедур. Загалом можна констатувати, що ця мета досягнута. Так, у дослідженні Світового банку про витрати на дотримання податкового законодавства (податковий комплаєнс) зазначено, що для суб'єктів господарювання основною перевагою є не стільки менші витрати на податковий комплаєнс, скільки нижча загальна сума податків. ССО є перевагою для платників саме через нижчі ставки (55,7% проти 43,6% в середньому за вибіркою), водночас нижчі витрати на податковий облік лише для 40% опитаних становить певний пріоритет (табл. 2).

У цьому контексті слід зазначити, що суттєвого прогресу у напрямку зменшення витрат на дотримання податкового законодавства для платників податків було досягнуто також завдяки впровадженню цифрових технологій адміністрування податків як з боку контролюючих органів, так і платниками. Процес цифровізації податкового адміністрування прогресує та масштабується [12], а тому у цій частині фактор наявності ССО втратив своє критичне значення.

Таблиця 2

Основні переваги існуючих режимів оподаткування у 2023 р. [11]

	Загальний режим оподаткування з ПДВ	Загальний режим оподаткування без ПДВ	Єдиний податок (спрощена система оподаткування) з ПДВ	Єдиний податок (спрощена система оподаткування) без ПДВ	Загалом
	відсоток	відсоток	відсоток	відсоток	відсоток
Нижча загальна сума податків до сплати	6,7	24,4	40,8	55,7	43,6
Нижчі витрати на податковий облік	3,2	11,1	32,2	40	30,7
Менша ймовірність перевірки	3,1	3,1	11,9	15,9	12,3
Менша увага з боку податкових органів	3,5	6,1	13,1	16,5	13,1
Більше уваги з боку податкових органів	1,9	1,2	0,8	0,4	0,8
Можливість працювати з великою кількістю компаній	26,2	6,7	10,6	9,6	12,2
Відсутність переваг	47,3	35,8	13,2	9,2	18,3
Інше	0	0	0,5	0,7	0,5
Не знає	12,1	19,9	17,6	14,1	14,5
Відмовився відповідати	4,2	3,6	6,9	2,9	3,4

Протягом історії існування ССО на ній перебувала різна кількість платників, що було обумовлено змінами норм податково-го законодавства, а також тенденціями соціально-економічного розвитку України.

Наразі в Україні налічується близько 2 млн суб'єктів господарювання на ССО, з яких близько 10% – юридичні особи, решта – фізичні особи-підприємці [13; 14].

Якщо аналізувати тенденції зміни кількості платників, що перебувають на ССО, то можна побачити, що протягом майже 15-річного періоду, а саме з 2010 р. по 2025 р., кількість ФОП залишалася відносно стабільною. Якщо у 2010 р., за даними ДССУ, їх кількість становила трохи більше 1,8 млн осіб, то на початок 2025 р. – 1,7 млн осіб. Протягом 2011–2013 рр. спостерігалося найбільше зменшення кількості ФОП, що було пов'язано з декількома чинниками. Один із них полягав у запровадженні норми обов'язкової сплати єдиного соціального внеску – 704 грн/міс. або 8,5 тис. на рік.

Хвиля закриття була у 2011 р. – тоді за рік їх кількість зменшилася майже на 480 тисяч – з 1,8 млн до 1,325 млн, але це було зумовлено здебільшого певним очищенням ССО за рахунок так званих сплячих ФОПів або тих, чия діяльність мала несистематичний характер [15].

Після 2013 р. динаміка змін загальної кількості ФОП стабілізувалася і протягом більш як десяти років вона є стабільною з незначними варіаціями, незважаючи на такі серйозні потрясіння для вітчизняної економіки, як анексія АР Крим, втрата окремих територій Донецької і Луганської областей та початок війни на сході України у 2014 р., економічний локдаун через ковід у 2020 р. та початок повномасштабної війни на території України у 2022 р.

Важливу інформацію про функціонування ССО надає аналіз динаміки змін розподілу ФОП за галузями економіки (КВЕД) (рис. 1).

З наведеного графіка очевидно є довгострокова тенденція падіння частки ФОП у

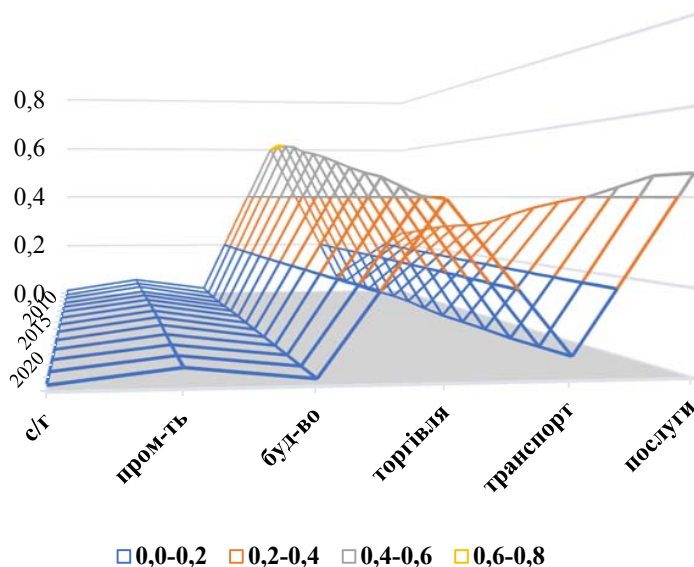

Рис. 1. Розподіл ФОП за основними галузями економіки, 2010–2023 рр.*

* Побудовано на основі даних Державної служби статистики України.

сфері торгівлі та їх приросту у сфері надання послуг. Станом на 2010 р. частка ФОП у сфері торгівлі становила 60%, у сфері послуг – майже 25%. Станом на 2023 р. вона скоротилася до 40% для торгівлі та зросла для послуг до 45%. До цього також потрібно додати, що існує стала тенденція повільного скорочення ФОП у промисловості (разом добувна і переробна) з майже 6% до 4,5% та у транспортній галузі – з майже 7% до 5%.

Варто зауважити, що така насиченість ФОПами галузі торгівлі та сфери послуг не сприяла помітній, статистично значущій, зміні структури вітчизняної економіки та, відповідно, динаміці її зростання. Аналіз структури української економіки у розрізі основних галузей (КВЕД) за даними зведених національних рахунків ДССУ засвідчує, що з 2012 р. по 2021 р. частка торгівлі у структурі ВВП скоротилася з 14,6% до 13,8%, а сфери послуг – з 34,6% до 34,2% відповідно. На відміну від цього тренду, мо-

жемо констатувати зростання частки доданої вартості у сільському господарстві з 8% у 2012 р. до 11,5% у 2021 р.

Суттєвих змін структура економіки України зазнала після початку повномасштабної війни у 2022 р., що є природним наслідком анексії територій, завдання збитків промисловості, інфраструктурі та зростання оборонного сектору. Наочно динаміка цих перетворень подана на рис. 2.

Статичний порівняльний зріз структури економіки та кількості ФОП засвідчує нерівномірний їх розподіл за галузями економіки.

Діяльність суб'єктів підприємницької діяльності на ССО передусім стосується сфери торгівлі і послуг (рис. 3). Суб'єкти господарювання на ССО в основному працюють у тих галузях, в яких діяльність відповідає нормативно визначеним податковим законодавством вимогам (табл. 1), не вимагає великої кількості найманих працівників та здійснення значного обсягу інвестицій. Закономірно, що

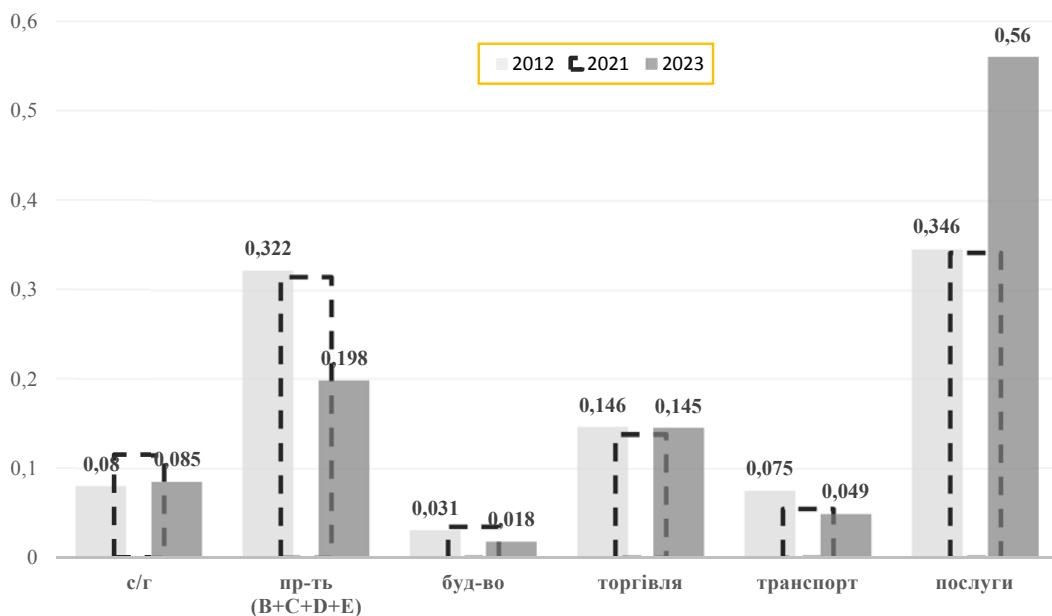

Рис. 2. Структура ВВП України у 2012, 2021 та 2023 рр.*

* Побудовано на основі даних Державної служби статистики України.

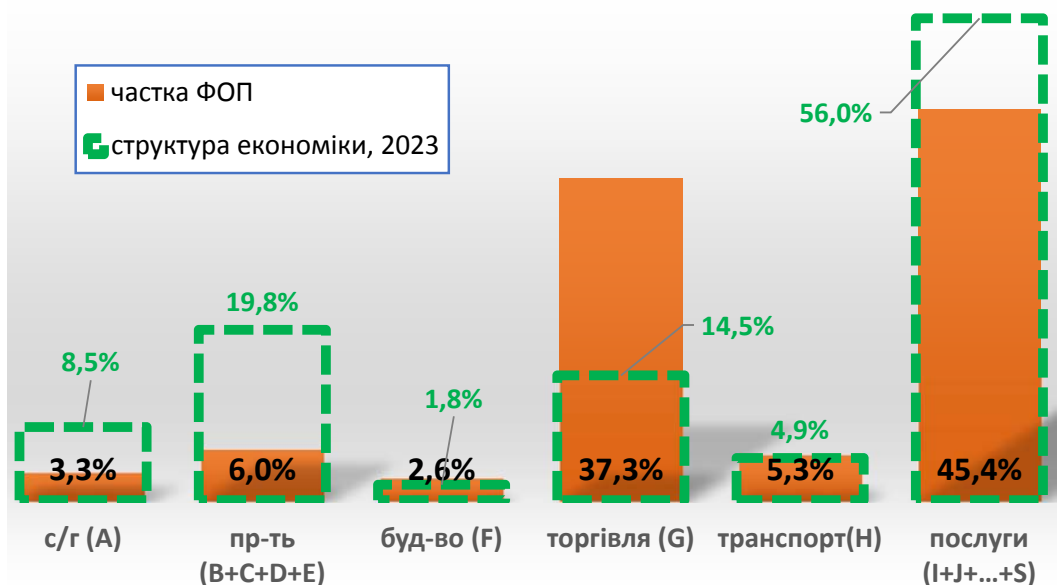

Рис. 3. Розподіл ФОП за основними галузями економіки на фоні структури економіки України, станом на 2023 р.*

* Побудовано на основі даних Державної служби статистики України.

такими видами діяльності є посередницька діяльність і надання послуг населенню та іншим суб'єктам господарювання, що перебувають на загальній системі оподаткування.

Завдяки цим обставинам можна констатувати найбільший рівень концентрації ФОП відносно частки ВВП саме у сфері торгівлі. Це стосується не лише історичних трендів, а й тенденцій у сфері створення нових ФОП. Більше 35% з них у першій половині 2024 р. визначали сферою своєї діяльності оптову та роздрібну торгівлю (рис. 4).

Варто зазначити, що за даними Opendatabot частка ФОП, що виступають роботодавцями, є відносно сталою величиною і становить 15-17% від загальної чисельності ФОП. Станом на 2021 р. ФОП були роботодавцями для 865,1 тис. осіб, а станом на початок 2025 р. – для 673,3 тис. осіб [16]. Це означає, що на ССО та у відносинах трудового найму з ФОП перебуває близько 2,1–2,3 млн платників податків-фізичних осіб.

Враховуючи ці цифри, потрібно зауважити, що початкова мета створення ССО – стимулювання самозайнятості та створення робочих місць – досягнута, адже близько чверті працездатного населення України перебувають у трудових відносинах чи здійснюють господарську діяльність безпосередньо завдяки ССО.

Непоодинокими залишаються випадки зловживання перевагами такої пільгової системи, оскільки ССО використовується платниками податків для оптимізації податкових зобов'язань та/або ухилення від сплати податків. Так, вітчизняні дослідники зазначають, що класичним прикладом схеми “сірого” ринку послуг фіксованого доступу до мережі Інтернет є штучне дроблення суб'єкта економічної діяльності за допомогою ССО. “Деякі, а у певних випадках кілька десятків і навіть сотень суб'єктів господарювання, що перебувають на спрощеній системі оподаткування, насправді

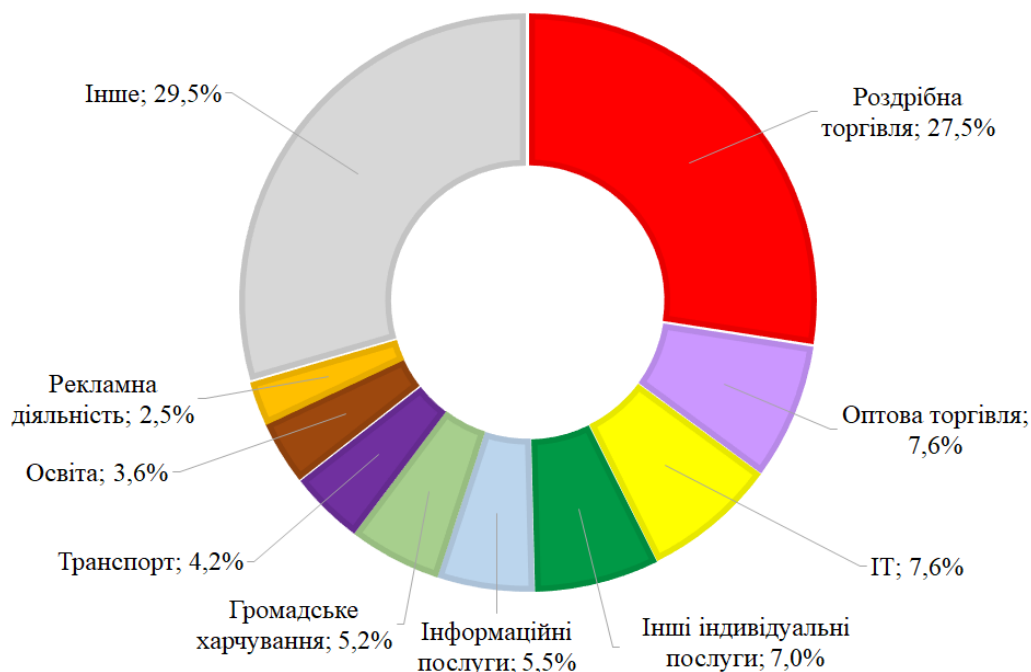

Рис. 4. Розподіл ФОП, зареєстрованих у січні-серпні 2024 р., за видами діяльності, % від загальної кількості*

* Побудовано на основі [14].

функціонують в межах однієї структури. Це може бути ТОВ. Крім того, спільна діяльність може вестися без створення окремої юридичної особи, водночас зі спільним використанням нематеріальних активів – бренду. Основною метою штучного дроблення обороту суб'єкта економічної діяльності є мінімізація податкових зобов'язань – зі сплати податку на прибуток, ПДВ, податків на працю тощо” [17].

Проста адміністративна процедура набуття статусу ФОП є перевагою ССО, проте її також використовують суб'єкти господарювання для ведення господарської діяльності у високомаржинальних сферах торгівлі, що виникають у зв'язку з поширенням цифрових технологій. Так, при купівлі-продажу товарів через електронні маркетплейси використовують існуючу в Україні пільгу при оподаткуванні товарів, які пересилаються у міжнародних поштових та експрес-

відправленнях. Це призводить до втрат податкових надходжень загальним обсягом до 23 млрд грн на рік, а кількість суб'єктів господарювання в цій сфері швидко зростає. Зокрема, в Україні за КВЕД 47.91 “Роздрібна торгівля, що здійснюється фірмами поштового замовлення або через мережу Інтернет” представлена господарська діяльність суб'єктів господарювання засобами електронної комерції. У цій сфері спостерігається стрімке збільшення кількості підприємців на ССО. Кількість суб'єктів господарювання цього виду в 2018–2024 рр. зросла на 37 391 – до 57 051 [18]. Проблема для контролюючих органів тут полягає у тому, що вони не мають відповідних ресурсів та можливостей для оцінки рівня податкового комплаєнсу платників у таких стрімко зростаючих сегментах ринку.

Вже класичними стали схеми ухилення від сплати податків: ФОП на третій гру-

пі, замість найму та заниження виручки суб'єктами господарювання першої та другої групи ССО. Згідно з останніми проведеними дослідженнями, у 2023 р. відбулося зростання обсягів ухилення з використанням цих схем. Втрати відповідних податкових надходжень оцінюються в діапазоні від 11,5 до 22 млрд грн [19, с. 49].

З огляду на ці обставини, в одному з останніх досліджень Centre for Economic Policy Research під назвою “Заміна іноземної допомоги: макроекономічний план Б для України (і Європи)” авторитетні економісти світового рівня зазначають, що “усунення податкових лазівок і практик ухилення від сплати податків є ще одними важливим джерелом надходжень для державного бюджету. Суб'єкти господарювання, які займаються незаконними азартними іграми, ухиляються від імпорتنих мит і продають підроблені тютюнові вироби, є очевидними прикладами практик, з якими уряд повинен боротися. Органи влади мають покращити контроль над сплатою податків і посилити відповідальність за ухилення від їх сплати” [20, с. 5].

Внаслідок вищезазначених особливостей фіскальна ефективність єдиного податку в Україні ніколи не була високою і залишається на відносно низькому рівні.

Наприклад, у 2005 р., як свідчать дані рис. 5, питома вага єдиного податку у ВВП становила 0,04%, поступово вона зросла до 0,9% у 2024 р¹. У структурі сукупних податкових надходжень, враховуючи згідно з методологією ОЕСР внески на соціальне страхування (у нашому випадку ЄСВ), частка єдиного податку збільшилася за відповідний період з 0,9% до 2,3%. За 2024 р. загальна сума сплаченого єдиного податку становить 69,1 млрд грн.

¹ Податкові надходження від іншого місцевого податку (податок на майно) становлять співставну величину, яка становить, у середньому за останні десять років, близько 0,8% ВВП. Таким чином, за рахунок місцевих податків і зборів бюджету територіальних громад щорічно отримують фінансові ресурси у розмірі менше 2% ВВП.

Варто зазначити, що, порівняно з першими роками свого існування, суттєвим чином змінилася структура єдиного податку. Якщо у 2005 р. фізичні та юридичні особи, що перебували на ССО, сплачували приблизно однакову частку податку, то, починаючи з 2010 р., основними платниками сьогодні є фізичні особи, що сплачують до 80% усіх надходжень зі сплати єдиного податку.

Одним із наочних прикладів застосування пільгового режиму оподаткування з метою оптимізації податкового навантаження є кейс спеціального податкового режиму Дія.Сіті, який, як було зазначено раніше, почав функціонувати в Україні з лютого 2022 р.

Аналіз цього прикладу засвідчує, що саме застосування пільгового режиму оподаткування є ключовим чинником залучення до сфери ІТ суб'єктів господарювання з метою мінімізації податкових зобов'язань, хоча фундаментальні чинники зростання цього сегмента економіки перебувають поза межами впливу податкової політики держави.

Динаміка зростання кількості резидентів цього режиму оподаткування така: станом на грудень 2023 р. до спеціального податкового режиму приєдналося понад 750 компаній. Станом на березень 2024 р. їх було вже 847, а у травні 2024 р. перша тисяча компаній стала його резидентами. На початок 2025 р. до реєстру резидентів Дія.Сіті належали 1662 компанії. Очевидно, що через пільгові умови можна розраховувати на подальше збільшення суб'єктів господарювання, що прагнуть скористатися перевагами цього режиму оподаткування.

На противагу поширеному уявленню про те, що бурхливе зростання ІТ-галузі української економіки відбувається завдяки Дія.Сіті, слід зазначити, що це зростання почалося задовго до запровадження пільгового режиму оподаткування під впливом зовнішньої сприятливої кон'юнктури на світовому ринку цифрових продуктів і послуг.

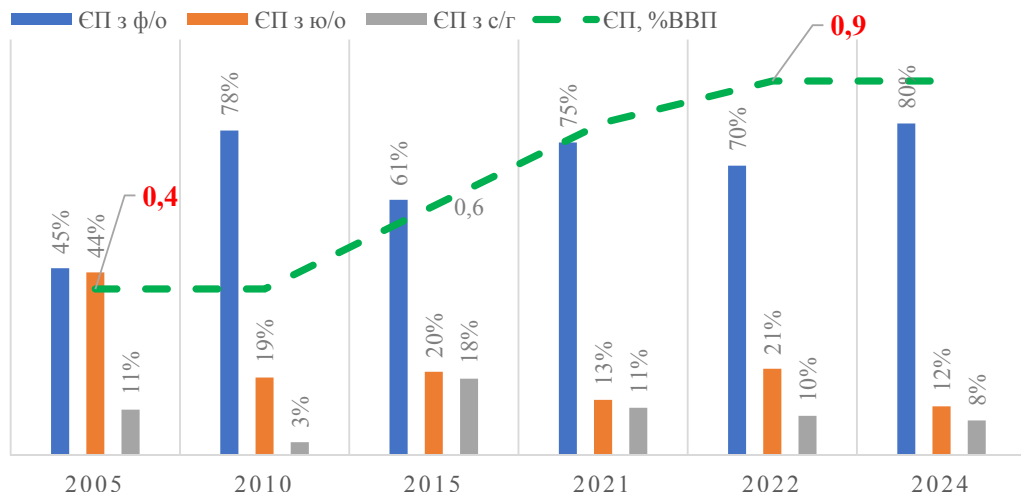

Рис. 5. Структура єдиного податку у розрізі платників та динаміка його фіскальної значущості у % до ВВП, 2005–2024 рр. *

* Побудовано на основі даних Держказначейства, Державної податкової служби та Державної служби статистики України.

Ще до початку запровадження цього пільгового режиму оподаткування в Україні відбувалося стрімке зростання кількості суб'єктів господарювання ІТгалузі. Так, у 2017 р. загальна кількість ФОП скоротилася на 164 тис. підприємців (8% від загальної кількості). Проте у цей же час кількість ФОП в ІТ-сфері зросла на 40 676 (на 45%). Їх частка серед інших ФОП зросла з 5% до 7,5% [21]. Згідно з даними, наведеними у Національній стратегії доходів про фізичних осіб-підприємців третьої групи у розрізі галузей економіки (КВЕД), питома вага підприємців у сфері інформаційних та телекомунікаційних послуг була найвищою і становила близько 40% від загальної чисельності станом на 2021 р. Вже у 2022 р. їх частка становила 66%, а у 2023 р. – 52% [1, с. 57–58]. Сьогодні на третій групі ССО перебуває майже 50% від загальної кількості ФОП. Ситуація змінюється, оскільки, наприклад, у 2018 р. 46% становили ФОП на другій групі.

Найвищими темпами ІТгалузь вітчизняної економіки зростала до запровадження спеціального податкового режиму Дія.

Сіті. Зокрема, за даними торгового балансу України частка комп'ютерних послуг у сукупному експорті послуг з 2010 р. по 2021 р. зросла з 2,2% до 37,7%. Вона стабілізувалася на цьому рівні, оскільки станом на 2024 р. становила 37,4%. У вартісному еквіваленті ця величина дорівнює 17,2 млрд дол. США. За вказаним параметром це достатньо вагома галузь вітчизняної економіки, оскільки де-факто становить майже 1/10 частину ВВП.

Варто нагадати, що компанії-резиденти Дія.Сіті можуть обирати, як саме сплачувати податок на прибуток: у формі податку на виведений капітал за ставкою 9% чи за ставкою 18% на загальних підставах. У табл. 3 наведена статистика сплати податку на прибуток та податку на доходи фізичних осіб у гривнях і як частка від загальної суми податку, сплаченого усіма платниками, за відповідний рік.

Дані табл. 3 свідчать, що за три роки існування Дія.Сіті платники податку на прибуток в режимі сплати податку на виведений капітал забезпечили податкові над-

Таблиця 3

Сплата податків компаніями-резидентами Дія.Сіті за 2022–2024 рр.*

Податок	2022		2023		2024	
	тис грн	%	тис грн	%	тис грн	%
Податок на доходи фізичних осіб	–		1 438 344,0	0,3	4 092 716,7	0,8
Податок на прибуток підприємств	155,0	0,00001	170 118,6	0,1	68 539,2	0,02

* Складено на основі [22].

ходження загальною сумою 238,9 млн грн. Водночас на другий рік існування цієї пільгової системи, тобто у 2023 р. частка податку на прибуток, сплачена резидентами Дія.Сіті “на особливих умовах”, становила 0,1% від суми, сплаченої усіма платниками податку на прибуток за рік.

За логікою слід припустити, що такі низькі обсяги сплати податку на прибуток призвели до здійснення значного обсягу інвестицій резидентами Дія.Сіті. Проаналізувавши дані Держстату України про капітальні інвестиції за видами економічної діяльності з 2010 по 2023 рр., ми бачимо, що протягом цього періоду обсяги капітальних інвестицій усіх суб’єктів господарювання² за КВЕД “Комп’ютерне програмування, консультування та надання інформаційних послуг” дійсно зросли більш як удесятеро – до 4,8 млрд грн у 2023 р., однак у відносному вираженні остання величина становить менше 1% усіх капітальних інвестицій суб’єктів господарювання. Як вже зазначалося раніше, основний фактор, що сприяє розвитку української IT-галузі, – це попит на зовнішніх ринках. На рис. 6 подано функціональну залежність між приростом капітальних інвестицій та експортом комп’ютерних послуг з України. Коефіцієнт еластичності зростання інвестицій за експортом дорівнює 0,4749, а параме-

три регресії засвідчують високий рівень апроксимації.

Отже, можна констатувати, що запровадження пільгового режиму оподаткування Дія.Сіті не сприяло подальшому зростанню експорту комп’ютерних послуг, суттєвому приросту капітальних інвестицій чи податковим надходженням до Державного бюджету України.

Висновки. На основі вищезазначеного можна зробити такі висновки.

Протягом більш як 25 років існування ССО зазнала численних змін, що відбувалися відповідно до економічних, політичних та соціальних трансформацій в Україні. Починаючи з 1999 р., система поступово і систематично адаптувалася до змін у економіці, бізнес-середовищі, міжнародних вимогах та внутрішній податковій політиці. Вона стала важливим інструментом підтримки малого бізнесу, але потребує постійного вдосконалення для забезпечення оптимального балансу між стимулюванням підприємництва та забезпеченням належного рівня надходжень до зведеного бюджету України. Сьогодні в Україні де-факто існує дві пільгові системи оподаткування: стандартна та податковий режим Дія.Сіті. Вони використовують значно менші ставки податків, що, відповідно, зумовлює менший рівень податкового навантаження на економічних агентів, які їх використовують, порівняно із загальною системою оподаткування.

Одна з цілей існування ССО полягає в простій процедурі сплати податків та усу-

² Очевидно, що не всі суб’єкти зазначеного виду діяльності є резидентами Дія.Сіті, а тому сума інвестицій може бути ще менше.

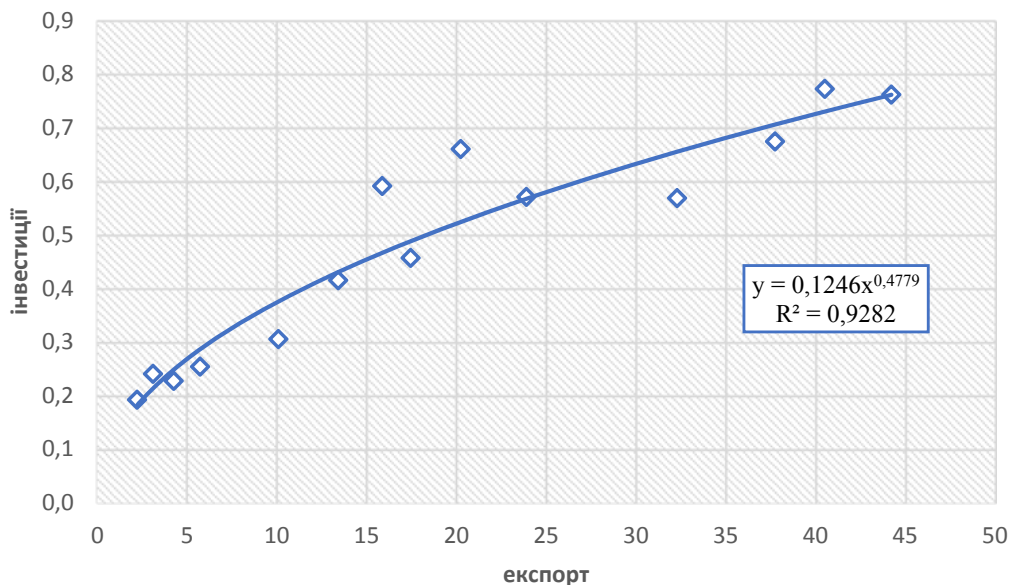

Рис. 6. Залежність між капітальними інвестиціями в ІТ-галузь України та експортом ІТ-послуг, % інвестицій та експорту послуг*

* Побудовано на основі [23; 24].

ненні зайвих бюрократичних процедур. Суттєвого прогресу у напрямку зменшення витрат на дотримання податкового законодавства для платників податків було досягнуто також завдяки впровадженню цифрових технологій адміністрування податків.

Важливою причиною популярності ССО є використання її переваг для оптимізації податкового навантаження платника податків.

Фіскальна ефективність єдиного податку в Україні ніколи не була високою і залишається на відносно низькому рівні.

ССО потребує удосконалення відповідно до реалій життя та соціально-економічної ситуації в Україні. Вектор подальшого розвитку спрощеної системи має бути визначений на основі фактів, а не сакральних уявлень, сформованих у суспільному інформаційному середовищі шляхом публічної дискусії з громадськістю, бізнесом і всіма гілками влади, а також із залученням

незалежної експертизи. Сьогодні всі проблеми у сфері податкової політики держави необхідно розглядати у значно ширшому, не тільки економічному, контексті існування України, необхідності її післявоєнного відновлення. Від спроможності держави сформулювати податкову політику, що відповідає викликам часу і забезпечить належне фінансування безпекових потреб країни, залежать перспективи її існування.

Список використаних джерел

1. Національна стратегія доходів до 2030 р. Міністерство фінансів України. URL : https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716.
2. Звіт про стан виконання Національної стратегії доходів у 2024 р. Міністерство фінансів України. URL : https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716.
3. Варналій З. С., Кісова А. О. Реформування податкової системи як чинник забезпечення фінансової безпеки України. Інтернаука.

Економічні науки. 2021. № 12. С. 14–22. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-12-7786>.

4. Варналій З. С., Васильців Т. Г., Іляш О. І. Економічна безпека суб'єктів підприємництва : підручник / за ред. З. С. Варналія. Чернівці : Технодрук, 2020. 458 с.

5. Фінансова безпека суб'єктів підприємництва в умовах війни та повоєнного відновлення (науково-експертна та соціологічна оцінка) : монографія / за ред. З. С. Варналія та Г. Ш. Камамадзе. Київ : КМ-Букс, 2023. 240 с.

6. Діагностика системи місцевого оподаткування. Аналітичний звіт. Growford Institute. URL : <https://www.growford.org.ua/research/diagnostyka-systemy-mistseвого-opodatkuвання/>.

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України № 2120-IX від 15.03.2022 р. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.

8. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану : Закон України № 2173-IX від 01.02.2022 р. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text>.

9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану : Закон України № 3219-IX від 30.06.2023 р. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-20#Text>.

10. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України № 1946-IX від 14.12.2021 р. Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1946-20#Text>.

11. Дослідження витрат на дотримання податкового законодавства (податковий комплаєнс) у 2024 році. Звіт про результати дослідження. Світовий банк, 2024. URL : tax.gov.ua/media-tsentr/novini/855790.html?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMATAAAR1zglqPymSGgikbhY2cQONSjo5uye4WJSZQmn9A2vgM6xwKjqIMC

tax.gov.ua/media-tsentr/novini/855790.html?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMATAAAR1zglqPymSGgikbhY2cQONSjo5uye4WJSZQmn9A2vgM6xwKjqIMC

12. План цифрового розвитку Державної податкової служби України до 2030 р. Міністерство фінансів України. URL : https://mof.gov.ua/uk/decrees_2024-713.

13. Діяльність підприємств. Розвиток підприємництва. ДССУ. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

14. Фопономіка. Економіка українських фопів в реальному часі. Станом на 20 березня 2025 року. Opendatabot. URL : <https://opendatabot.ua/open/foconomics>.

15. Донченко К. Чому закриваються ФОПи? URL : https://lb.ua/blog/kostiantyn_donchenko/358311_chomu_zakrivayutsya_fopi.html.

16. Щонайменше 673 тис. працівників у ФОПів у 2024 році. Opendatabot. URL : <https://opendatabot.ua/analytics/fop-employee>.

17. Ринок фіксованого доступу до мережі Інтернет: від сірого до білого. Growford Institute. URL : <https://www.growford.org.ua/research/rynok-fiksovanogo-dostupu-do-merezhi-internet-vid-sirogo-do-bilogo/>.

18. Міжнародні відправлення : менеджмент ризиків електронної комерції. Growford Institute. URL : <https://www.growford.org.ua/research/mizhnarodni-vidpravlennya-menedzhment-ryzykiv-elektronnoyi-komertsiyi/>.

19. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні. Інститут соціально-економічної трансформації, CASE Україна, Економічна експертна платформа. Київ, 2024. URL : <https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/2024/11/Shemi-2024-final.pdf>.

20. Becker T., Eichengreen B., Gorodnichenko Y., Guriev S. Replacing foreign aid: A macroeconomic plan B for Ukraine (and Europe). Centre for Economic Policy Research. March 2025. URL : https://cepr.org/system/files/publication-files/241621-policy_insight_140_replacing_foreign_aid_a_macro-economic_plan_b_for_ukraine_and_europe_.pdf.

21. Чому законопроект про ФОП може нашкодити саме IT-бізнесу? Opendatabot. URL : <https://opendatabot.ua/analytics/294-jesuis-fop>.

22. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL : <https://openbudget.gov.ua/>.

23. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

24. Статистика зовнішнього сектору. Зовнішня торгівля. НБУ. URL : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

References

1. Natsionalna stratehiia dokhodiv do 2030 r. [National Revenue Strategy until 2030]. Ministerstvo finansiv Ukrainy – Ministry of Finance of Ukraine. Available at: https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716.

2. Zvit pro stan vykonannya Natsionalnoi stratehii dokhodiv u 2024 r. [Report on the status of implementation of the National Revenue Strategy in 2024]. Ministerstvo finansiv Ukrainy – Ministry of Finance of Ukraine. Available at: https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716.

3. Varnalii, Z., Kislova, A. (2021). Reformuvannya podatkovoi systemy yak chynnyk zabezpechennia finansovoi bezpeky Ukrainy [Reforming the tax system as a factor in ensuring the financial security of Ukraine]. Internauka Ekonomichni nauky – Internauka. Economic Sciences, 12, 14–22. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-12-7786>.

4. Varnalii, Z., Vasylytzyv, T., Iliash, O. (2020). Ekonomichna bezpeka subiektiv pidpriemnytstva [Economic security of business entities]. (Ed. Z. Varnalii) [in Ukrainian].

5. Varnalii, Z., Katamadze, G. (Ed.). (2023). Finansova bezpeka subiektiv pidpriemnytstva v umovakh viyny ta povoiennoho vidnovlennia (naukovo-ekspertna ta sotsiologichna otsinka) [Financial security of business entities in the minds of war and war renewal (scientific expert and sociological assessment)]. Kyiv: KM-Buks [in Ukrainian].

6. Diahnostyka systemy mistzevoho opodatkovannia. Analitychnyi zvit [Diagnostics

of the local taxation system. Analytical report]. Growford Institute. Available at: <https://www.growford.org.ua/research/diagnostyka-systemy-mistsevogo-opodatkovannia/>.

7. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo dii norm na period dii voiennoho stanu. Zakon Ukrainy № 2120-IX vid 15.03.2022 r. [On amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the application of norms for the period of martial law]. Law of Ukraine. (2022, March, 15). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.

8. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo administruvannia okremykh podatkiv u period voiennoho, nadzvychainoho stanu. Zakon Ukrainy № 2173-IX vid 01.02.2022 r. [On amendments to the Tax Code of Ukraine and other legislative acts of Ukraine regarding the administration of certain taxes during a state of war or emergency. Law of Ukraine]. (2022, February, 1). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text>.

9. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo osoblyvosti opodatkovannia u period dii voiennoho stanu. Zakon Ukrainy № 3219-IX vid 30.06.2023 r. [On amendments to the Tax Code of Ukraine and other Laws of Ukraine regarding the peculiarities of taxation during the period of martial law. Law of Ukraine]. (2023, June, 30). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3219-20#Text>.

10. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo stymuluvannia rozvytku tsyfrovoy ekonomiky v Ukraini. Zakon Ukrainy № 1946-IX vid 14.12.2021 r. [On amendments to the Tax Code of Ukraine and other Laws of Ukraine to stimulate the development of the digital economy in Ukraine. Law of Ukraine]. (2021, December, 14). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1946-20#Text>.

11. Doslidzhennia vytrat na dotrymanna podatkovoho zakonodavstva (podatkovy komplaiens) u 2024 rotsi. Zvit pro rezultaty

doslidzhennia. Svitovyi bank [Study on the Costs of Tax Compliance in 2024. Study Report. World Bank]. Available at: https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/855790.html?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR1zgIqPymSGgikbhY2cQONSjo5uye4WJSZQmn9A2vgM6xwKjqiMCWdWs4_aem_Npt16ZcqlRGfF0p2yvLWQ [in Ukrainian].

12. Plan tsyvrovoho rozvytku Derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy do 2030 r. [Digital Development Plan of the State Tax Service of Ukraine until 2030]. Ministerstvo finansiv Ukrainy – Ministry of Finance of Ukraine. Available at: https://mof.gov.ua/uk/decrees_2024-713.

13. Diialnist pidpriemstv. Rozvytok pidpriemnytstva [Enterprise activities. Entrepreneurship development]. SSSU. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

14. Foponomika. Ekonomika ukrainskykh FOP v realnomu chasi. Stanom na 20 bereznia 2025 roku [Foponomics. The economy of Ukrainian fops in real time. As of March 20, 2025]. Opendatabot. Available at: <https://opendatabot.ua/open/foponomics>.

15. Donchenko, K. Chomu zakryvaiutsia FOP? [Why are individual entrepreneurs closed?]. Available at: https://lb.ua/blog/kostiantyn_donchenko/358311_chomu_zakrivayutsya_fopi.html.

16. Shchonaimenshe 673 tys. pratsivnykiv u FOP u 2024 rotsi [At least 673 thousand workers in individual entrepreneurs in 2024]. Opendatabot. Available at: <https://opendatabot.ua/analytics/fop-employee>.

17. Rynok fiksovanoho dostupu do merezhi Internet: vid siroho do biloho [Fixed Internet access market: from gray to white]. Growford Institute. Available at: <https://www.growford.org.ua/research/rynok-fiksovanogo-dostupu-do-merezhi-internet-vid-sirogo-do-bilogo/>.

18. Mizhnarodni vidpravlennia: menedzhment ryzkyv elektronnoi komertsii [International shipments: e-commerce risk management]. Growford Institute. Available at: <https://www.growford.org.ua/research/>

[mizhnarodni-vidpravlennya-menedzhment-ryzykiv-elektronnoi-komertsii/](#).

19. Porivnialnyi analiz fiskalnoho efektu vid zastosuvannia instrumentiv ukhylennia/unyknennia opodatkovannia v Ukraini [Comparative analysis of the fiscal effect of the use of tax evasion/avoidance tools in Ukraine]. Instytut sotsialno-ekonomichnoi transformatsii, SASE Ukraina, Ekonomichna ekspertna platforma – Institute for Socio-Economic Transformation, CASE Ukraine, Economic Expert Platform. Kyiv (2024). Available at: <https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/2024/11/Shemi-2024-final.pdf>.

20. Becker, T., Eichengreen, B., Gorodnichenko, Y., Guriev, S. (2025). Replacing foreign aid: A macroeconomic plan B for Ukraine (and Europe). Centre for Economic Policy Research. Available at: https://cepr.org/system/files/publication-files/241621-policy_insight_140_replacing_foreign_aid_a_macroeconomic_plan_b_for_ukraine_and_europe.pdf.

21. Chomu zakonoproekt pro FOP mozhe nashkodyty same IT-biznesu? [Why can the bill on individual entrepreneurs harm the IT business?]. Opendatabot. Available at: <https://opendatabot.ua/analytics/294-jesuis-fop>.

22. Derzhavnyi veb-portal biudzhetu dlia hromadian [State budget web portal for citizens]. Available at: <https://openbudget.gov.ua/>.

23. Kapitalni investytsii za vydamy ekonomichnoi diialnosti. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Capital investments by types of economic activity. State Statistics Service of Ukraine]. SSSU. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

24. Statystyka zovnishnoho sektoru. Zovnishnia torhivlia [External sector statistics. Foreign trade]. NBU. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.